

EVROPSKÁ UNIE

ESF

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tato publikace je financována Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky

Petr Hrouzek, Zdeňka Marková a kolektiv lektorů Minimalizace šikany

BEZPEČNÉ KLIMA VE TŘÍDĚ

JAK ZJISTIT CO SE VE TŘÍDĚ DĚJE A CO UDĚLAT,
ABY SE DĚTI CÍTILY VE ŠKOLE DOBŘE

Obsah

I.	ÚVOD -Co je to bezpečné klima	3
II.	PRAVIDLA ŠKOLNÍ TŘÍDY	3
	Proč vůbec pravidla	3
	Co by měla pravidla třídy upravovat?	4
	Jak se k pravidlům třídy a školy dopracovat?	4
	Jak pravidla třídy formulovat?	5
	Jak pravidla udržovat v chodu?	5
III.	JAKÉ JE KLIMA V MÉ TŘÍDĚ?	6
	Jak učitel pozná, že má ve třídě dobré vztahy?	6
	Práce s třídním kolektivem	6
	Nástroje diagnostiky tříd	7
	Nestandarizované	7
	Standardizované	20
	Jak na to	29
IV.	NEJSME NA TO SAMI	33
	Spolupráce školy a rodiny	33
	Spolupráce školy s jinými institucemi	33
V.	ZÁVĚR	33
	Doporučení pro práci se skupinou	33
	Použité zdroje	34

I. Úvod:

CO JE TO BEZPEČNÉ KLIMA? Proč se jím máme zabývat?

Když pedagog popisuje své pocity, které cítí ve třídě bude nejspíše hovořit o atmosféře. Pokud se nad tím hlouběji nezamyslíme, můžeme termín atmosféra a klima považovat za synonyma. Atmosféra se však od klimatu liší tím, že jde o okamžitý, krátkodobý stav. Jiná atmosféra bude ve stejné třídě před těžkou písemkou a jiná tři dny před prázdninami.

Klima je něco dlouhodobějšího. Je tvořena jak faktory fyzikálními (velikost třídy, osvětlení, barvy) tak psychosociálními. Psychosociální faktory jsou tvořeny vztahy mezi účastníky skupiny. **Takže do klimatu třídy se promítají vztahy mezi žáky, mezi žáky a učiteli.** Zprostředkovaně má na klima třídy vliv i vztahy mezi samotnými učiteli, mezi učiteli a vedením školy. Rovněž do něho zčásti zasahují rodiče.

Je ovšem velmi pravděpodobné, že jediný, kdo bude ovlivňovat klima třídy vědomě je pedagog. Proto je jeho role zásadní, právě tak jako pro klima školy je zásadní role ředitele.

Když to zjednodušíme, je to logické - ve třídě, kde je dobré, bezpečné klima se bude lépe pracovat žákům i učitelům. Žáci se v bezpečném a pozitivním prostředí cítí dobře, lépe se soustředí a snadněji přijímají nové poznatky. Současně, což je z našeho pohledu velmi podstatné, v takové třídě jsou menší předpoklady ke vzniku šikany a pokud už k ní dojde, jsou zde lepší podmínky pro její řešení.

Už jsme si řekli, že bezpečné klima je důležité. V našem materiálu se budeme zabývat dvěma oblastmi, které se tohoto tématu týkají – jak poznat, jaké klima ve své třídě máme a jak přispět k tomu, aby v ní bylo bezpečné klima nastoleno.

Nabízí se nám tedy otázky:

Jak můžeme přispět k tomu, aby ve třídě dobré vztahy fungovaly?

Jak učitel pozná, že má ve třídě dobré vztahy? Jde to změřit?

Odpovíme na ně na následujících stránkách.

II. PRAVIDLA ŠKOLNÍ TŘÍDY

pro vytvoření dobrých vztahů ve třídě je nesmírně důležité nastavit pravidla. Práce s pravidly v běžné školní třídě představuje trvalý systematický proces po celou dobu života této skupiny. Každý pedagog má možnost vytvořit svébytný nástroj, zcela individuálně odpovídající jeho způsobu pojetí práce a konkrétní třídě. Jakýkoli systém by však měl respektovat základní zákonitosti vzniku pravidel a řízení práce s nimi v demokratické společnosti. Následující text shrnuje základní fakta a minimální doporučení pro efektivní práci s pravidly třídy.

PROČ VŮBEC PRAVIDLA?

Pravidlo není ničím jiným než zvědoměním přirozených zákonitostí příčin a následků. V našem případě v kontextu vztahů a sociálních vazeb uvnitř třídy, respektive školy. Práce s pravidly tedy představuje trvalé zvědomování kvality těchto vazeb. Pracovat se vztahy a jejich zákonitostmi vědomě přináší pro každého člena skupiny možnost je pozitivně ovlivňovat – být v bezpečí.

Pokud nebudou pravidla vytvořena (nedojde ke zvědomění), **budou nastolena pravidla spontánně** (bez uvědomění). Taková třída pak jedná podle „nepsaných“ pravidel, která jsou často zcela bez možnosti reflexe samotných žáků třídy a pedagogů. Nelze samozřejmě zcela vyloučit možnost, že si děti takto spontánně vytvoří prosociální a demokratická pravidla, a budou se tak dobře samy vychovávat. Taková možnost je však setrvale ohrožována velkým množstvím vnějších faktorů, které škola nemá možnost efektivně ovlivňovat.

Dalším významným důvodem pro systematickou práci s pravidly třídy a školy je samotný fakt, že škola je veřejnou demokratickou výchovně vzdělávací institucí. Školní třída není ničím jiným než více či méně náhodným výběrem dětí, občanů tohoto státu, kteří se učí – dospívají. Nelze se tedy odvolávat na to, že výchovu

těchto dětí v kontextu vztahů ve třídě a jejich pravidel má provést rodina, neboť vztahy v rodině fungují podle jiných zákonitostí. Škola má zásadní povinnost provádět výchovu žáků v kontextu generační formální skupiny (školní třídy) a mezigenerační společnosti (společenství školy) – tuto funkci ani rodina sama plnit nemůže. Zjednodušeně řečeno:

To, že **žáci** jedné třídy **mají zcela odlišné postoje k pravidlům**, nebo dokonce zcela **rozdílnou míru uvědomění pravidel je zcela přirozené**.

Právě **pro tyto odlišnosti, jsme se v rámci demokratické společnosti dohodli**, že budeme **budovat pravidla** života ve společném prostoru **s ohledem na lidskou důstojnost, svébytnost rozhodování a osobní zodpovědnost**.

Škola, která na tuto svou funkci rezignuje, se vyhýbá svému veřejnému závazku a nadto i zákonné povinnosti.

Souhrnně řečeno: Pracovat cíleně se vztahovými pravidly ve třídě a škole znamená, umožnit žákům bezpečnou orientaci ve společenských vztazích mimo rodinu a zprostředkovat jim znalost zákonitostí těchto pravidel. Znat zákonitosti a orientovat se v příčinách a následcích přináší každému člověku možnost předjímat, co se bude za dané situace dít a jak tuto situaci ovlivňovat a tím uspokojuje jeho základní potřebu bezpečí.

CO BY MĚLA PRAVIDLA TŘÍDY UPRAVOVAT?

Pravidla tvořená pro třídy a školy by měla upravovat vztahy. Měla by jasně definovat:

jak se k sobě budeme chovat a jak už ne.

co budeme dělat, když mi bude něco nepříjemné.

jak budeme zacházet s osobními hranicemi.

postoje zachovávající lidskou důstojnost, respekt k odlišnosti a svébytnému rozhodování.

Formulováním pravidel třídy by neměl být zdvojeňován školní řád. Měla by rozvíjet tu jeho část, která se týká vztahů.

Budování takových pravidel míří k vytvoření otevřeně komunikujícího společenství třídy a školy, ve kterém má každý své právoplatné místo.

JAK SE K PRAVIDLŮM TŘÍDY A ŠKOLY DOPRACOVAT?

Je nezbytné, aby pravidla vznikla za účasti žáků. V ideálním případě by je měli žáci sami vytvořit a pedagog by měl celý proces moderovat a facilitovat. Závěrečná verze pravidel by měla být formulována jazykem odpovídajícím věku dětí. Pravidla by měla být všem srozumitelná a dostupná (vyvěšená).

Pokud chcete taková pravidla společně se třídou vybudovat, doporučujeme proces řídit po následující ose:

Hovořte s dětmi o nutnosti vytvořit pravidla, která nám pomohou se ve třídě cítit dobře a bezpečně při práci i volném čase.

Řiďte s nimi proces, ve kterém se všichni mohou vyjádřit k tomu, co by pro to potřebovali a co naopak nechťejí, aby se ve třídě dělo.

Na základě těchto potřeb začněte budovat pravidla, která to podle Vás a dětí umožní.

Výsledek bude první verze pravidel, se kterou se již můžete pustit do dlouhodobé práce.

Příklad: Pokud se při vyvozování potřeb objeví například: **budeme se respektovat**. Je vhodné nenechat tuto formulaci jako samotné pravidlo, ale pokračovat dotazováním: **Jak se vlastně takový respekt vypadá? Jak poznám, že mne druhý respektuje? Jak dám druhému najevo, že jej respektuji?** Velmi často se objeví tvrzení: ... **poslouchá mě co říkám .... nenadává mi... atd.** Je zjevné, že respekt se ve skutečnosti utváří podle celé řady pravidel.

Pro příklad použijme: ... **poslouchá mě co říkám ...** Jednou z možných variant je vytvořit pravidlo, které zabezpečí, že každý kdo bude chtít říci svůj názor, tuto možnost dostane a nebude mu ostatními upírána. Současně je důležité, aby byl vyslechnut.

Je tedy dobré podpořit žáky v hledání možnosti jak toho dosáhnout. Je možné, že se objeví tvrzení: ...**nechat každého říct svůj názor...nechat mluvit vždy jen jednoho.... poslouchat a nerušit, když někdo něco říká .... atd.** Je důležité vybrat formulaci, na které se děti shodnou.

Co je rizikové:

Čekat s vytvářením pravidel až do doby, kdy se objeví vztahové problémy; ztrácí se tak jejich základní smysl a působí spíš jako kárné opatření. Pokud se vztahové problémy ve třídě objeví, je nejprve potřebné je odhalit a vyřešit. Poté označit jako součást problému to, že neexistují jasná pravidla a v jistém smyslu se vrátit na začátek.

Nechat proces sklouznout do oblasti technicko-organizačních či hygienických pravidel, která by měl upravovat školní řád: např. přezouvání.

Vyvozovat pravidla, která se týkají společenských konvencí, nikoli však dodržování lidských práv a vztahových pravidel: nošení pokrývek hlavy atd.

Proces tvorby pravidel vždy řiďte z pozice dospělé osoby vyjadřující postoje zachovávající lidskou důstojnost, respekt k odlišnosti a svébytné rozhodování.

JAK PRAVIDLA TŘÍDY FORMULOVAT?

Je potřeba, aby formulace byla blízká těm, kdo je vytvářejí. Samotná formulace by měla být srozumitelná a mělo být možné pochopit jakou vztahovou příčinu a následek se snaží ošetřit. Současně je vhodné podpořit děti v úvaze jaká formulace je nejvhodnější a co vlastně vyjadřuje. Již charakter formulace pravidla ovlivňuje, jak bude snadné či obtížné je dodržovat je a jak bude případně vypadat jejich překračování. Vše samozřejmě závisí na věku dětí ve třídě.

Příklad: Vraťme se k našemu příkladu. Využijeme: **Nechat mluvit vždy jen jednoho.** Každé pravidlo je možno formulovat na jedné straně jako zákaz a na straně druhé jako závazek. Od zákazu po závazek přímo úměrně stoupá míra uvědomění si odpovědnosti za své jednání. Jaké formulace se v tomto případě nabízí a co s sebou přináší:

Je zakázáno skákat do řeči. Zákazy obecně vyžadují setrvalou vnější kontrolu. Zákazy jsou zpravidla překračovány, těmi, kteří testují hranice a chtějí vědět, co se stane (viz Sankce). Navíc není patrný základní smysl tohoto pravidla, aby každý měl dostatek prostoru pro vyjádření svého názoru. Zákazy obecně nenabízí možnost řešení, neboť neříkají, co se má dělat, je vymezují co ne. (obdobně bude fungovat jakákoli další byť mírnější negativní formulace: **Neskákej druhému do řeči. Nebudeme si skákat do řeči....**)

Nechej druhého domluvit. Pozitivně formulovaný příkaz poskytuje více návodu jak jednat v konkrétní situaci a tím snižuje napětí, které vyvolávají zákazy. Obdobně jako zákazy, však zpravidla vyžadují vnější kontrolu.

Pokud někdo hovoří, nechám ho domluvit. Tato formulace je prohlášením a osobním závazkem. Její výhoda spočívá v tom, že dává jasný návod jak v dané situaci jednat a současně předává kontrolu každému jednomu člověku v dané skupině.

Co je rizikové: Často dochází k záměně pravidel za práva. Pravidla třídy by měla umožnit zabezpečení práv. Není tedy užitečné ponechávat v souboru pravidel formulovaná práva. Je naopak užitečné formulovat práva samostatně, nebo z nich při formulaci pravidel vycházet.

JAK PRAVIDLA UDRŽOVAT V CHODU?

Základním předpokladem funkčnosti těchto pravidel je vědomí, že je budujeme proto, aby se nám dobře pracovalo, abychom se ve třídě a škole dobře cítili, aby bylo možné zažívat uvolnění a legraci bez zbytečných zranění, aby bylo možné hájit své zájmy a současně spolupracovat.

Pokud jsou již pravidla formulována je trvale sledovat jejich dodržování a pokud se ukáže, že jsou některá z nich nefunkční nebo nedostatečně formulována, provést potřebné změny.

Základní doporučení:

Pravidel třídy by mě být omezený počet, ideálně 5-6 formulací.

Mělo by být možné je dodržovat, jak žáky třídy, tak pedagogy (všemi, kteří v dané třídě učí, ideálně celou školou).

Již při jejich vytváření by měl být stanoven způsob, kterým se s nimi bude do budoucna pracovat.

Jak reflektovat jejich dodržování:

Pravidelně si všímejte, jak se dětem daří je dodržovat.

Vždy když někdo jedná podle pravidel, dejte vědět, že jste si toho všimli a máte radost. Zvláště pokud bylo dodržet pravidla v dané situaci náročné.

Vždy když jsou pravidla porušena, upozorněte na to. A podpořte zúčastněné v řešení v souladu s pravidly.

Stanovte pravidelný systém pro diskusi o tom, jak se daří pravidla dodržovat, či zda se ukazuje, že je třeba systém pozměnit a tento systém dodržujte (ideálně v rámci třídnických hodin).

Sankce: Výše popsaná reflexe a dodržování pravidel dospělými dodává z vaší strany pravidlům vážnost. Tento pedagogický postup je nenahraditelným a jediným řešením, jak dosáhnout většinového porozumění a dodržování těchto pravidel.

Získem z dodržování pravidel třídy je bezpečná otevřená atmosféra, ve které je možné zažívat jak radost,

dobrodružství a legraci tak konflikty, které mají řešení.

Pokud se pravidla nedodržují, nevede se dětem ve třídě příliš dobře, dochází ke zraňování, konflikty jsou často neřešené a přinášejí dlouhodobé napětí a to je přirozeným důsledkem.

Pouze zážitek bezpečí, vlastní hodnoty a důstojnosti přinese pochopení proč tato pravidla dodržovat. Neexistuje sankční aparát, který by toto uvědomění vybuchoval. Sankce by měly být jasně formulovány ve školním řádu, kterému pravidla třídy přirozeně podléhají. Pokud budou děti na sankcích při budování pravidel trvat, vysvětlíte jim, proč na ně nebudete přistoupit. Pokud vyvodíte pravidla s ohledem na příčinu a následek bude možné vždy místo sankce využít efektivní zpětné vazby:

Příklad: Bylo porušeno pravidlo: **Pokud někdo hovoří, nechám ho domluvit.**

V rámci diskuse se děti začnou překřikovat a v závěru se pohádají. Reflektujte s nimi, že k hádce došlo právě proto, že nedodrželi toto pravidlo. Reflektujte i to proč jej nedodržely (jde o něco důležitého...). Upozorníte na to, co všechno toto nedodržení způsobilo (např. že jste nestihli diskusi dokončit do konce hodiny a tak teď asi všichni nejsou úplně spokojeni s výsledkem).

Na závěr nezapomeňte:

Aktivní reflexí toho co se daří a co je žádoucí, se logicky samo vynořuje to co je nežádoucí a neúčinné. Nebo obráceně. Tím, že se budete věnovat převážně prohřeškům, dáváte vlastně najevo, že vás baví víc. Děti je pro vás rády připraví v neomezené míře.

Ve svém aprobačním předmětu jste patrně také zvyklí, hledat různé cesty k pochopení látky a vysvětlovat věci tak dlouho, dokud je žáci v rámci svých možností nepochopí. Naučit děti životu v demokratickém společenství je úplně stejný pedagogický úkol.

Nebojte se využívat svůj svébytný pedagogický styl řízení a vedení. Nebojte se být direktivní, pokud je vám to vlastní. Direktivní (poskytující vedení) je často mylně zaměňováno za autoritářský (svévolně prosazující pouze své vidění světa). Nebojte se být liberální. Liberalismus (svoboda rozhodování za jasně daných pravidel) je často mylně překládán jako výchova bez omezení, či dokonce bez pravidel.

III. JAKÉ JE KLIMA V MÉ TŘÍDĚ?

JAK UČITEL POZNÁ, ŽE MÁ VE TŘÍDĚ DOBRÉ VZTAHY? JDE TO ZMĚŘIT?

V minulé kapitole jsme se věnovali tomu, jak nastavit pravidla, které vytvoří pro děti bezpečné prostředí. Může se nám však stát, že z různých důvodů se setkáme se třídou, kde cítíme, že její vztahy nejsou v pořádku. Může to být např. třída přicházející z prvního stupně, třída, kterou získáme při příchodu do jiné školy nebo i naše vlastní třída, ve které se „něco“ stalo a my nevíme co. Pokud máme pocit, že ve třídě jsou narušené vztahy není dobré začít s nastavením pravidel. Nejprve je potřeba zjistit, zda jsou naše pocity správné. K tomu, abychom si ověřili jaké klima ve třídě opravdu je nám poslouží tato kapitola.

PRÁCE TŘÍDNÍM KOLEKTIVEM

Práci s třídním kolektivem můžeme rozdělit na dvě části:

- **preventivní práce** – týká se třídy, ve které jsou vztahy v pořádku a my chceme aby to tak i zůstalo – pomůže nám k tomu nastavení pravidel, kterým jsme se zabývali v první části.
- **intervenční práce** – práce se třídou, ve které jsou narušené vztahy

Intervenční práce

Intervenční práce začíná **diagnostikou třídy**, ve které jsou sledovány špatné vztahy mezi spolužáky, nebo ve které se již problém šikany v nějaké míře objevuje, nebo ve které na šikanu podezření.

Můžeme použít tři zdroje informací:

- informace pedagogů, kteří hodnotí třídu z vlastního pohledu, informace rodičů, kteří upozorňují na nějaký problém, vlastní pozorování
- práce s dynamikou třídy, různé druhy aktivit, příklady vám nabídneme dále
- standardizovaná dotazníková šetření - musí provádět odborník nebo vyškolený pedagog, je potřebný souhlas rodičů dětí

Po provedení diagnostiky, zvláště pokud jde o standardizovaná dotazníková šetření následuje **zpracování sociometrických dotazníků a oznámení výsledků** žákům, pedagogům a rodičům, včetně dalších doporučení pro práci ve třídě či se třídou.

Na základě výsledků šetření se připraví intervenční program pro daný kolektiv.

Cílem je zlepšení vztahů ve třídě, aktivace pozitivního potenciálu skupiny, vyjadřování pocitů, vlastní reflexe, nácvik asertivního chování, vedení

k zodpovědnosti, naslouchání druhému apod. Teprve po ukončení intervenčního programu a zlepšení vztahů se můžeme vrátit k nastavení pravidel, abychom předešli opakování problémů.

Při práci s třídním kolektivem, ve kterém jsou komplikované vztahy, bychom měli dodržovat následující pravidla:

1. velmi dobře pozorujeme – jak kdo přichází, co říká, kde si sedne.... zapisujeme si, co vypořádáme
2. dáváme najevo, že nás problémy dětí zajímají
3. nebagatelizujeme
4. máme snahu pochopit, emočně přijmout, nemusíme však souhlasit
5. podporujeme rozhovor a diskuzi
6. nemoralizujeme
7. neradíme – raději motivujeme děti, aby řešení našly samy
8. neslibujeme něco, co nelze dodržet
9. dokumentujeme vše, co proběhlo

NÁSTROJE DIAGNOSTIKY TŘÍD

A. Nestandardizované

- a) klinické metody (pozorování, rozhovor, ...)
- b) pohybové hry (Dotkni se toho, kdo..., Místo vedle mě je prázdné....Místa si vymění ti, kteří,...)
- c) techniky tužka-papír (Třída jako indiánský kmen, Medvídci, Ruka...)

Jsou určeny pro běžného pedagoga, některé jsou obecně známé, jiné uvádíme dále.

B. Standardizované – dotazníky – jen pro vyškolené pedagogy, psychology a jiné odborné pracovníky
Některé z dotazníků v další části uvádíme. Je to proto, abyste získali představu, co obsahují. Přesto **varujeme před jejich užíváním, pokud jste neabsolvovali výcvik**, který danému dotazníku odpovídá. Výsledky, které získáte je třeba interpretovat se znalostí dané metody, protože jejich povrchní zpracování vám může dát velmi zkreslené informace

A. Nestandardizované nástroje diagnostiky třídy

DOTAZNÍK SPECIFICKÝCH SOCIÁLNÍCH ROLÍ – NEDOKONČENÉ VĚTY

Autor: Michal Kolář

Určen pro: děti od třetích tříd ZŠ. Dotazník lze upravovat podle věku žáků (přeformulovat tak, aby děti porozuměly)

Použití: metoda, ve které žáci odpovídají na otázky rolí ve třídě. Např. Kdo se umí nejlépe prát?...Kdo umí nejlépe uklidnit hádku?... Kdo nejvíc žaluje?...atp.

- obsahuje soubor dotazů na specifické sociální role, nepřímo na postoje a vlastnosti, může být více nebo méně bohatý a různě zaměřený

- sestavení dotazníku je závislé na tom, co v dané chvíli ve třídě sledujeme.

Administrace:

- hromadně (dotazník + tužka)
- děti dostanou nedokončené věty a jejich úkolem je dopsat jména spolužáků
- doba asi 30 minut

Vyhodnocení dotazníku: tužka + nevyplněný dotazník. K jednotlivým nedokončeným větám dopisujeme jména, která jsou uvedena ve vyplněných formulářích. Doba vyhodnocování je závislá na počtu žáků ve třídě (cca 120 minut).

NEDOKONČENÉ VĚTY - pro 1. stupeň

Kdo je kamarádský? .....

Kdo ubližuje slabším? .....

Kdo zastrašuje spolužáky? .....

Kdo se zastává slabších? .....

Kdo umí nejlépe uklidnit hádku? .....

Kdo zesměšňuje spolužáky? .....

Kdo nejvíce ponižuje spolužáky? .....

Kdo má dobré nápady? .....

Kdo se stává terčem různých vtipů a legrací? .....

Kdo má strach z nějakého spolužáka? .....

S kým je největší legrace? .....

Kterého spolužáka se bojíš ty? .....

Koho ostatní přehlížejí? .....

Kdo je spolehlivý? .....

Kdo nejvíce žaluje? .....

Kdo je fyzicky napadán? .....

Koho mají učitelé rádi? .....

Koho bys chtěl za předsedu třídy a proč? .....

.....

.....

.....

.....

NEDOKONČENÉ VĚTY - pro 2. stupeň

Kdo je přátelský a kamarádský? .....

Kdo se zastává slabších? .....

Kdo ubližuje slabším? .....

Kdo dává třídu dohromady? .....

Kdo zastrašuje a ponižuje spolužáky? .....

Kdo umí nejlépe uklidnit hádku? .....

Kdo je spolehlivý a zodpovědný? .....

Kdo zesměšňuje spolužáky? .....

Kdo nejvíce pošťuchuje? .....

Kdo je nejobětavější? .....

Kdo se umí ze spolužáků nejlépe prát? .....

Koho považuješ za nejchytřejšího? .....

Kdo se nejvíce ve třídě pere? .....

Komu to myslí a má dobré nápady? .....

Kdo se stává terčem různých vtipů a legrací? .....

Kdo je odvážný a nebojí se? .....

Kdo má strach z nějakého spolužáka? .....

S kým je největší legrace? .....

Koho ostatní přehlížejí a odmítají? .....

Kdo nejvíce žaluje? .....

Kdo je fyzicky napadán a neumí se bránit? .....

Koho mají učitelé rádi? .....

Koho bys chtěl za předsedu třídy a proč? .....

.....

.....

.....

.....

TŘÍDA JAKO INDIÁNSKÝ KMEN

Autor: Michal Černý

Komu je určen: pro žáky od třetích tříd ZŠ po šesté třídy ZŠ

Použití: pro zmapování jak se navzájem mezi sebou spolužáci vnímají, jejich charakteristického chování

Příklad dotazování:

Náčelník Moudrý Bizon – jeho slovo má u ostatních velkou váhu, co řekne, to obvykle platí...

Bílá Holubice – obětavá, kamarádká, ráda pomáhá druhým...

Jezevčí Chlup – nikdo se s ním nechce bavit, žije osaměle na okraji vesnice...

Hadí Jazyk – pomlouvá ostatní, roznáší klevety... atp.

Žáci popisují k jednotlivým indiánským jménům jednoho chlapce a jedno děvče ze své třídy.

Administrace dotazníku:

- hromadná, žáci dostanou dotazník a mají za úkol si svou třídu představit jako indiánský kmen
- v dotazníku jsou jim nabídnuta několik indiánských jmen s popisem charakteristického chování a jejich úkolem je k daným indiánským jménům přiřadit jména svých spolužáků, mohou dopsat i sebe
- na konci mají možnost přidat ještě jméno spolužáka na kterého se žádná z uvedených charakteristik nehodí a vymyslet pro něj své jméno

Vyhodnocení dotazníku: tužka + papír, zapsat které jména se opakovaně v daném řádku vyskytují. Významná jsou ta jména, které se u jednotlivých jmen vyskytují opakovaně.

NAŠE TŘÍDA JAKO INDIÁNSKÝ KMEN

NEPODEPISUJ!

Zakroužkuj: jsi KLUK nebo HOLKA?

Představ si, že vaše třída je indiánský kmen. Zkus ke každé postavě přiřadit jméno spolužáka a spolužačky, kteří nejvíce odpovídají dané charakteristice. Můžeš napsat sám (sama) sebe. Pokud podle tebe ve vaší třídě nějaká postava chybí, rubriku proškrtni.

Nejprve si vše pořádně přečti, rozmysli a pak teprve doplňuj.

1. **Náčelník Moudrý Bizon** – jeho slovo má u ostatních velkou váhu, co řekne, to obvykle platí:

kluk: ..... holka: .....

2. **Orlí Pero** – statečný bojovník, který nikdy nezradí kamaráda a je vždy spravedlivý:

kluk:..... holka: .....

3. **Vlčí dráp** – lstivý bojovník, který někdy bojuje zákeřně. Někteří se ho trochu bojí:

kluk:..... holka: .....

4. **Bílá holubice** – obětavá, kamarádká, ráda pomáhá druhým:

kluk: ..... holka: .....

5. **Šaman Pěnící voda** – žije ve svém světě kouzel, ostatní mu příliš nerozumí, moc se s ním nebaví, ale respektují ho:

kluk:..... holka: .....

6. **Uštěkané štěně** – nezkušený bojovník, který je všem pro legraci:

kluk:..... holka: .....

7. **Měnící se vítr** – vždy se přidá na stranu toho silnějšího:

kluk:..... holka: .....

8. **Jezevčí chlup** – nikdo se s ním nechce bavit, žije osaměle na kraji vesnice:

kluk:..... holka: .....

9. **Hadí jazyk** – pomlouvá ostatní, roznáší klevety:

kluk:..... holka: .....

10. **Žabí noha** – kdykoli může, škodí ostatním. Je velmi neoblíbený.:

kluk:..... holka: .....

11. Pokud je ve třídě ještě někdo, na koho se žádná z uvedených postav nehodí a chybí Ti tady, vymysli mu jméno a charakteristiku:

.....

.....

.....

kluk:..... holka: .....

„KSICHTÍKY“

Autor:

Komu je určen: I. - II. stupeň základních škol

Použití: - zmapování momentální naladění a pocitů žáků
- na papíře jsou předkresleny obličejy v různých emocionálních situacích. Příklad popisek pocitů: zamilovaně, královsky, uličnicky, rozzuřeně, atp.

Použijeme například na začátku a konci příkladně třídnické hodiny, když potřebujeme zmapovat jak se cítily děti na začátku a jak na konci.

Příklad dotazování:

- jak se cítíš ve třídě
- jak se cítí ostatní?
- když děti ještě neumí číst, jenom vymalují (nebo jinak označí) příslušný ksichtík
- jak se cítí na začátku práce se třídou a na konci
- jak se cítí a jak by se chtěli cítit...

Administrace:

- hromadně
- pokud žáci umí číst, přečtou si a označí jeden z předkreslených obličejů a označí. Pokud ještě neumí číst, označí jen podle výrazu, který na obrázku je.

Vyhodnocení: Na konci hodiny probereme buď v komunitním kruhu nebo posbíráme a necháme si pro sebe na příští práci.

DVA SMAJLÍCI

Autor: Zdeňka Marková

Komu je určen: od páté třídy ZŠ a výš

Použití: mapování vztahů, pochopení jak se jednotlivci navzájem vnímají, hledání společných znaků nebo naopak individualit.

Administrace:

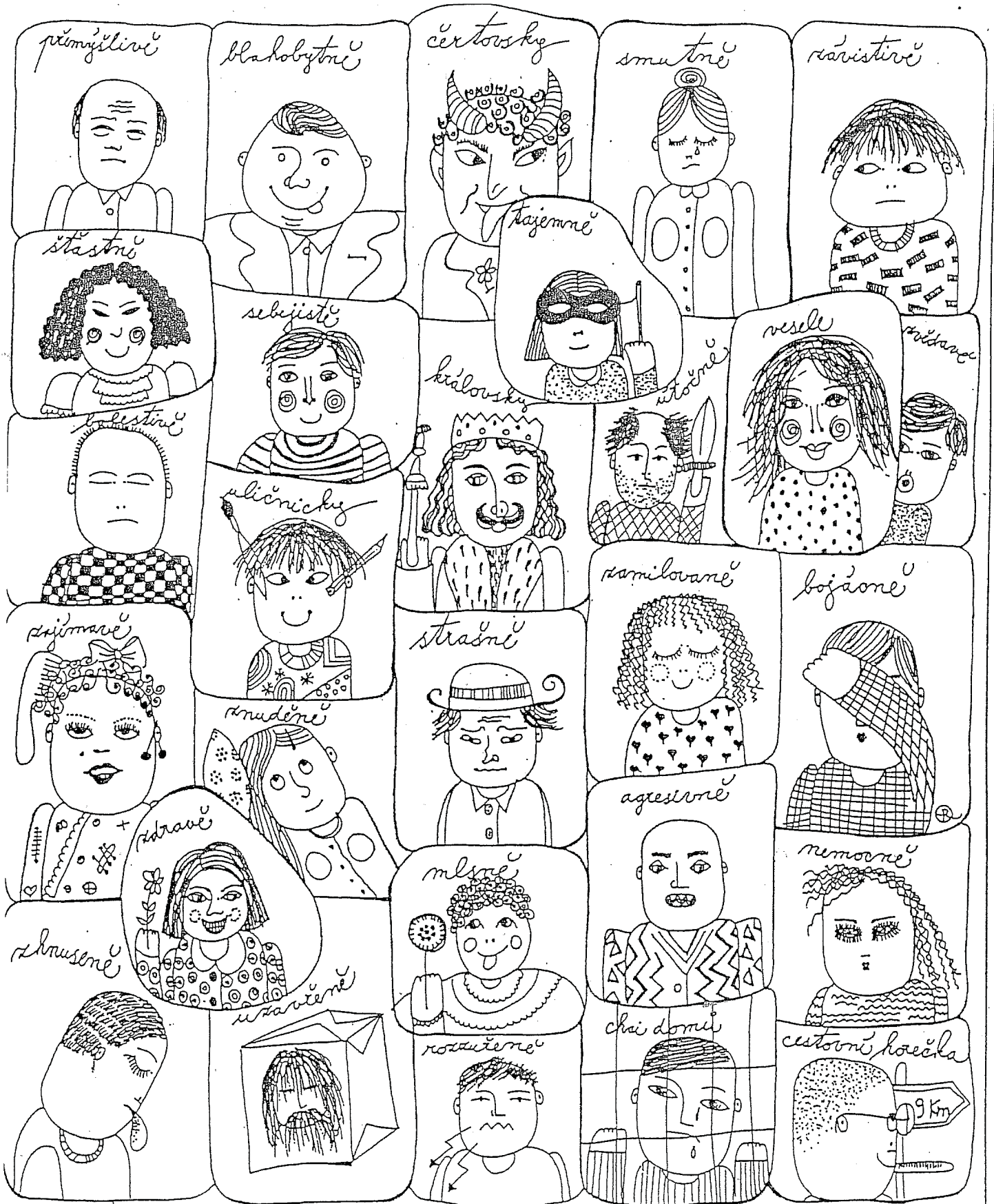
- hromadně
- žáci dostanou arch papíru na kterém je předtištěný z jedné strany smajlík – „šklebík“ na druhé straně smajlík „neutrál – šedá myš“. Ke každému z nich tři stejné otázky:

1. V čem je (doplní jméno spolužáka, kterého vnímají negativně nebo neutrálně) nejlepší a co by mne mohl naučit?
2. V čem nebo s čím mu mohu pomoci?
3. Co bychom mohli dělat společně a budeme mít úspěch?

Vyhodnocení: cílem je uvědomění, že každý z nás má něco v čem vyniká, potřebuje pomoci a co máme společného. Zařazení do kolektivu a změnit vnímání dotyčných více pozitivně. Společná reflexe v komunitním kruhu.

KSICHTÍKY

Zatrhni, jak se cítíš

DVA SMAJLÍCI

Ten, co s ním nejsem kamarád

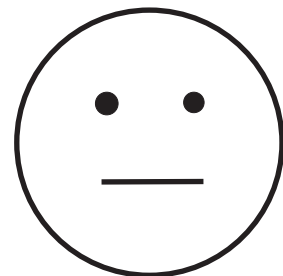

V čem je ..... nejlepší a co mě může naučit?

V čem nebo s čím mu můžu pomoci?

Co můžeme dělat společně a budeme mít úspěch?

“Šedá myš”

V čem je ..... nejlepší a co mě může naučit?

V čem nebo s čím mu můžu pomoci?

Co můžeme dělat společně a budeme mít úspěch?

MEDVÍDCI NA STROMĚ

Autor: Eva Drlíková

Určen pro: všechny stupně ZŠ i speciální školy

Použití: mapování jak děti vnímají své místo ve skupině, popřípadě jejich plán, jaké místo by chtěli zaujímat

Administrace:

1. Hromadná. Žáci dostanou předkreslený formulář na kterém jsou znázorněni medvídci na stromě v různých situacích (některý se houpe na větvi, jiný se objímá s druhým, jeden pomáhá druhému vylézt na strom, atp). Při hromadném zadání dostanou za úkol vybarvit toho medvídka, který nejlépe vystihuje, jak se sami ve třídě cítí. Pokud máme čas mohou vybarvit nebo jen popsat ostatní medvídky, podle toho, jak vnímají své spolužáky. Potom následuje reflexe, kdy se vyjadřují k obrázkům – jednotlivým medvídkům jak se cítí a proč si vybrali právě tohoto medvídka. Můžeme se také dotazovat zda jsou s tímto medvídkem spokojeni a pokud ne, ať označí toho, kterým by chtěli být. Opět si necháme vysvětlit co by jim ta změna přinesla.
2. Na flip nebo tabuli se vyvěsí strom s medvídky a každý žáků jde a nalepí barevné kolečko nebo nakreslí značku na toho medvídka podle toho, jak se ve třídě vnímají. Je jisté, že na některém bude více značek. Pak stejná reflexe jako u hromadného zadání. Je nutné věnovat pozornost těm, kteří označili medvídky, kteří se zrovna necítí dobře.

Vyhodnocení: Společná reflexe v komunitním kruhu.

Riziko: Žáci mohou vidět jednotlivé medvídky jinak než vy! Nechte si od nich vysvětlit, jak jednotlivé postavíčky na stromě vnímají oni.

POSTAVIČKY V RŮZNÝCH EMOCIONÁLNÍCH SITUACÍCH

Autor: Lucie Hermánková

Určen pro: žáky všech stupňů ZŠ i školy speciální

Použití: mapování emocionálního naladění, rozpoznávání emocí

Administrace:

- hromadně. Na papíru je deset postavíček v různých emocionálních situacích.
- cílem je zmapovat pocity jednotlivců i jak vnímají ostatní spolužáky. Mají k předkresleným postavám připsat jméno svoje a svých spolužáků, jak je sami vnímají a k postavě připsat emoci, kterou tam vidí oni sami.

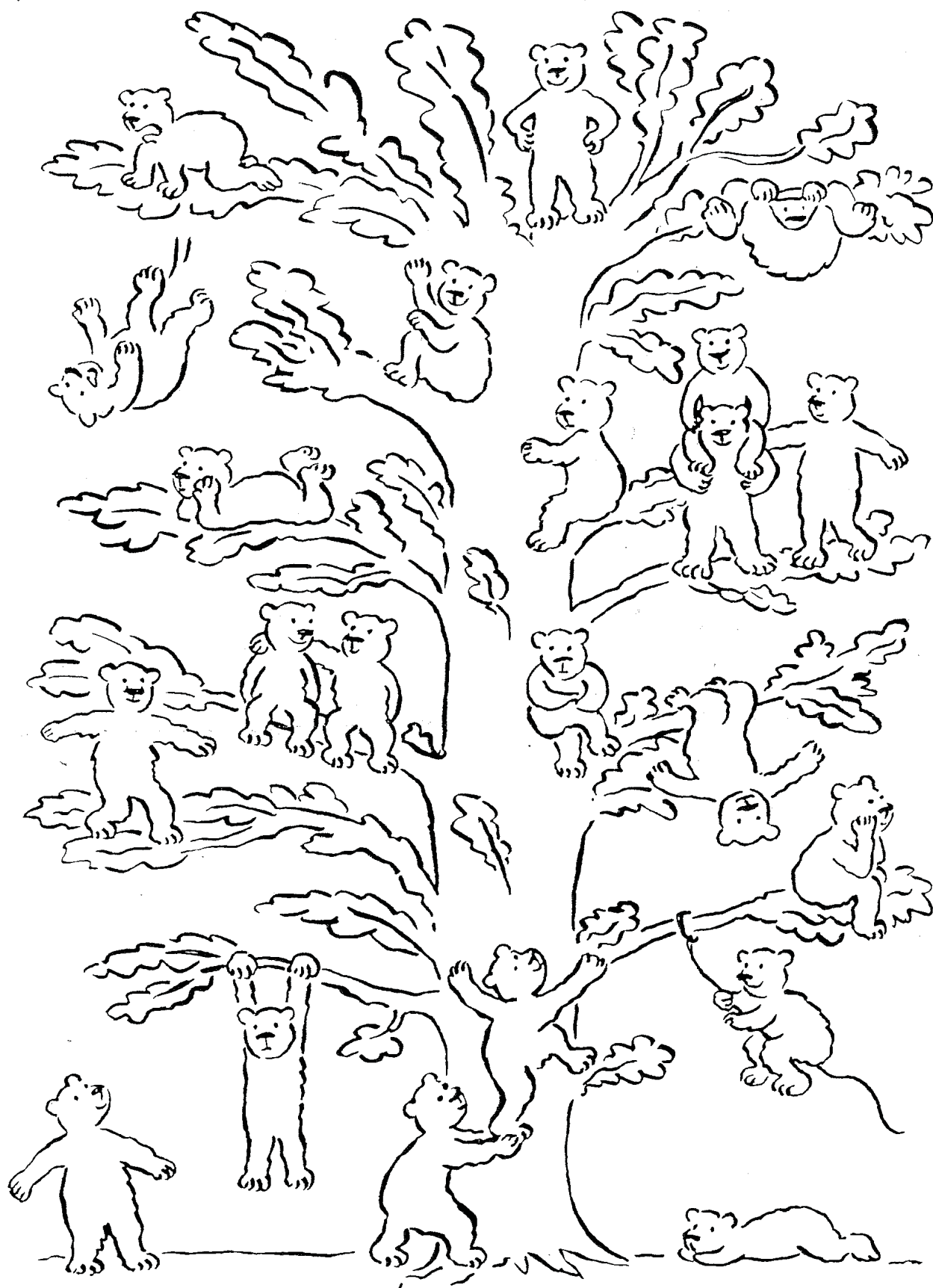
Příklady dotazování:

- jak se cítíš nejčastěji ty? Dotaz na vlastní osobu. Označit postavu i zapsat emoci a zdůvodnit
- jak vidíš ostatní spolužáky? Jméno spolužáka, popis emoce a zdůvodnění.

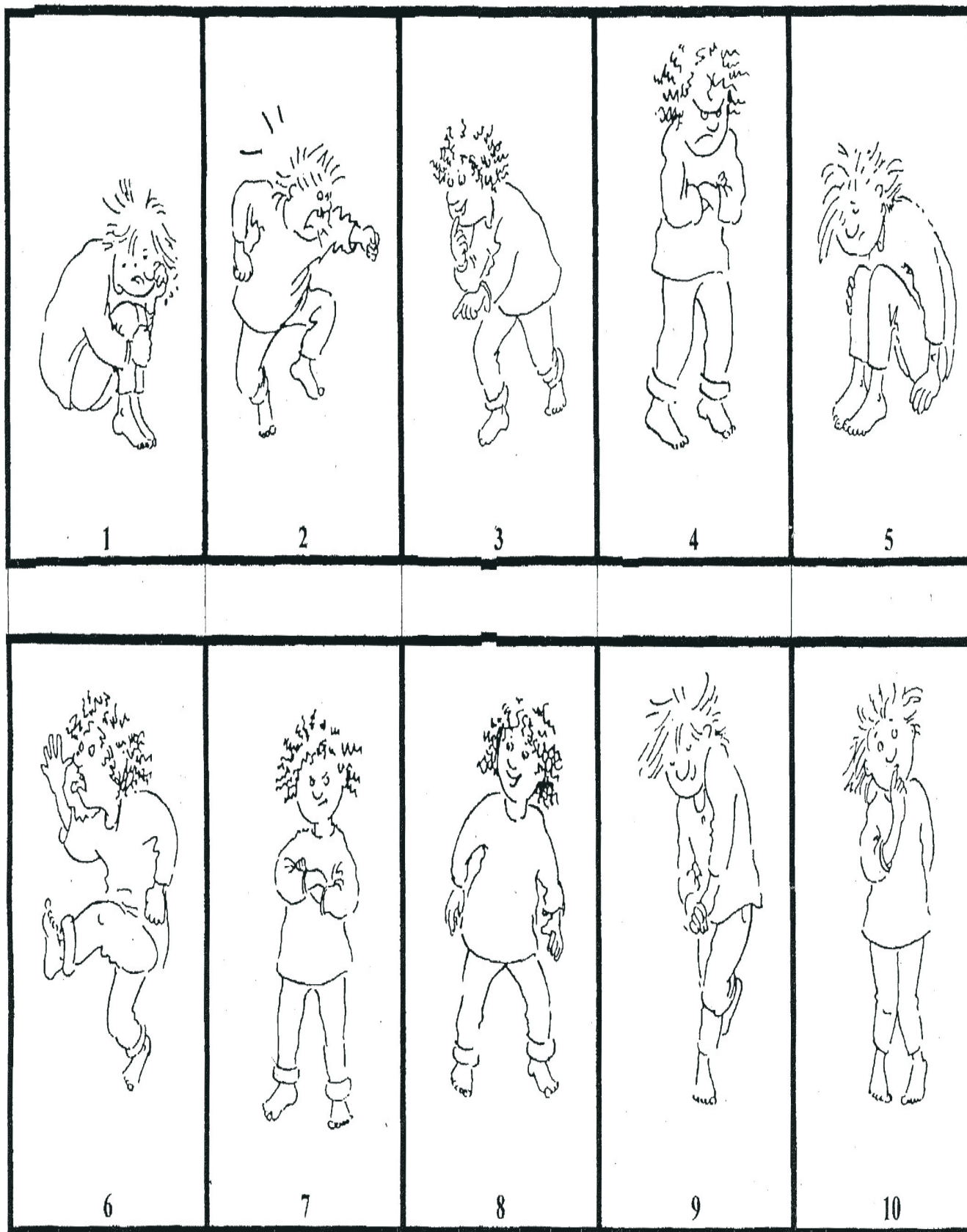
Pak posbíráme a získáme „mapu“ jak se jednotlivci vnímají vzhledem ke skupině a jak vnímají ostatní spolužáky.

Vyhodnocení: tužka papír, u jednotlivých jmen žáků dopisujeme, kolikrát byly ostatními označeni Je možno použít i společnou reflexi v komunitním kruhu.

MEDVÍDCI NA STROMĚ

POSTAVIČKY V RŮZNÝCH EMOCIONÁLNÍCH SITUACÍCH

RUCE

Autor: Martincová

Komu je určen: pro žáky třetích tříd a výše

Administrace:

- hromadně
- děti mají za úkol překreslit si na jeden papír formátu A4 svou pravou ruku. Do té mají za úkol napsat, co se jim ve třídě nelíbí (jen vztahové věci), co by potřebovali, aby se změnilo. Mají napsat vzkaz směrem k jednotlivci nebo celé třídě. Do každého prstu jeden (pokud mají míň, tak míň). Upozorněte, ať nepíší vulgarismy, že všechno jde pojmenovat slušnou formou. Tento papír nepodepisují. Pak papíry sesbíráte, zamícháte a čtete nahlas, to co tam uvedli. Pokud ve vzkazech příliš silná slova, tak filtrujete. Upozorněte, že teď budou zticha, nikdo nebude nic komentovat ani se vyjadřovat, k tomu bude příležitost až později, jenom ať se snaží zapamatovat poselství, která jsou tam napsána
- pak v kruhu rozebereme, jaké to bylo, jestli je to pravda nebo je pisatel úplně vedle, kdo je spokojený a nespokojený, jestli s tím chce něco dělat... Nebrat to jako kritiku své osoby, ale to chování, které je uvedeno, že mi vadí můžu změnit a budu mít víc kamarádů ve třídě
- do levé ruky – od srdce napíší, co nabízí oni sami co mohou udělat proto, aby se změnila atmosféra ve třídě, aby se zlepšily vztahy
- opět probereme v komunitním kruhu

Cílem je uvědomit si, že každý z nich má hranici citlivosti jinde, že někoho může zraňovat něco, co je pro jiného legrace, stmelení kolektivu, nastavení spolupráce a zlepšení vztahů ve třídě.

KUFR

Autor: Zdeňka Marková

Určen pro: od první třídy

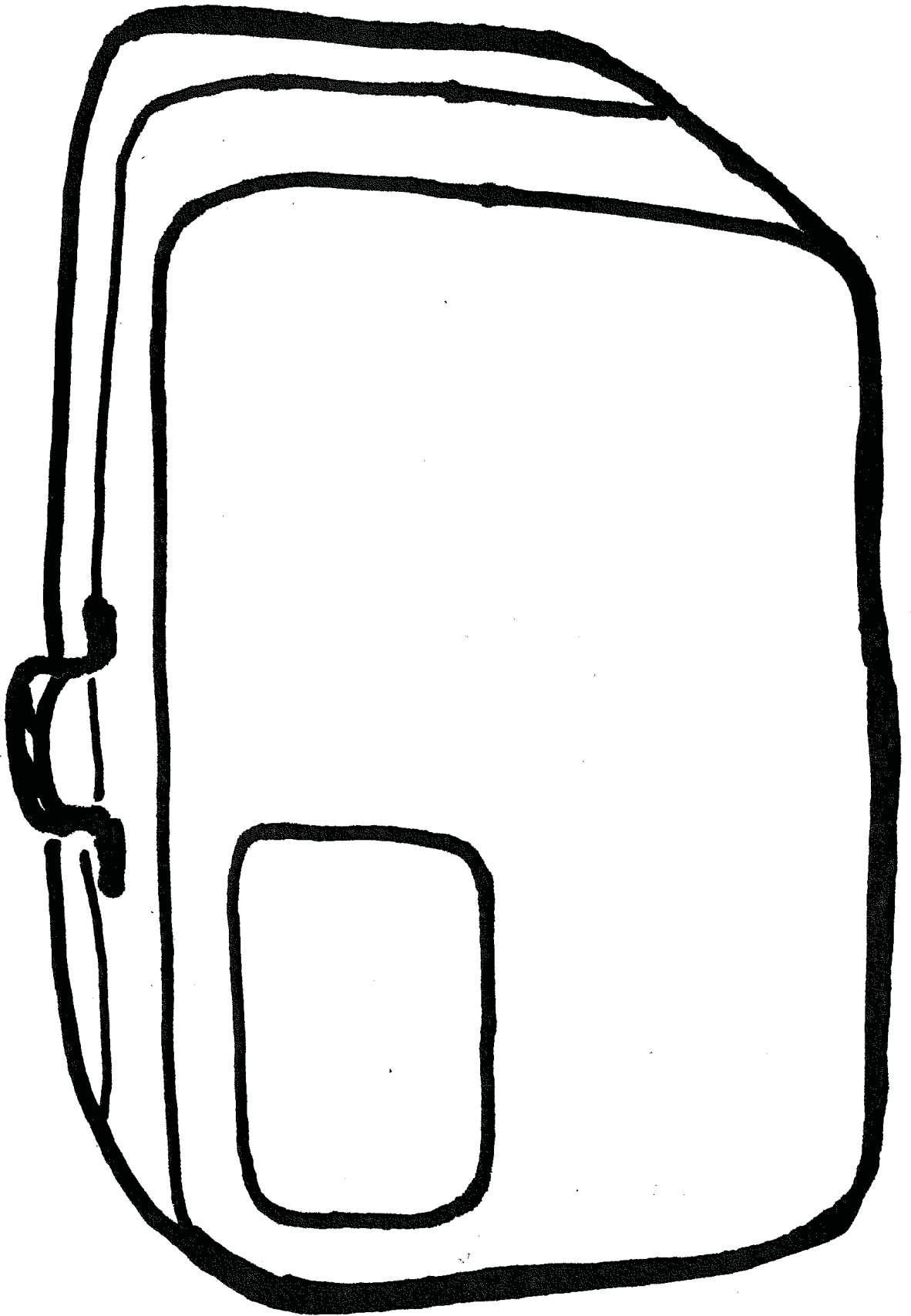
Použití: zmapování, jak se děti vnímají navzájem, zpětná vazba pro každého z nich

Administrace: Děti sedí v kruhu, každý dostane svůj kufr, který si do jmenovky podepíše. Jednotlivé „kufry“ se posílají po kruhu, každý kreslí nebo píše jak jednotlivé spolužáky vnímá, s tím, že hledá pozitivní vlastnosti nebo činnosti.

Variace: hodně variabilní technika, jedno z využití může být co by děti do kufru přibalily, co by potřebovaly, ... nebo když odchází někdo za třídy př. přestup na jinou školu, co mu nabalí, ať se mu dobře jinde začíná...

Vyhodnocení: děti se mohou v kruhu pochlubit, co dostali nabaleno do kufru, jinak si ho nechávají.

KUFR

B. Standardizované nástroje diagnostiky třídy

DOTAZNÍK CES (Classroom Environment Scale)

Autor: (E. J. Trickett, R. H. Moos, B. J. Fraser , překlad a úprava J. Mareš, J. Lašek)

Určen pro:

- žáky druhého stupně ZŠ a studenty středních škol (12 – 18 let)
- mohou jej vyplňovat i učitelé

Použití:

- popis stavu klimatu v dané třídě z pohledu žáků
- porovnání názoru žáků a učitelů na klima dané třídy
- zjišťování rozdílů mezi učiteli vyučujícími na tutéž třídu

Pozn. : v dotazníku se porovnává **aktuální** (dotazník forma A) a **preferovaný** (dotazník forma P) stav klimatu třídy (tzn. porovnává současný stav s přáním žáků)

Administrace dotazníku:

- používá jen poučený pracovník
- zadává se hromadně
- všichni dotazovaní odpovídají na otázky buď ano nebo ne zakroužkováním zvolené odpovědi v dotazníku

Vyhodnocení: neuvádíme, k tomuto testu je potřeba být speciálně vyškolen.

DOTAZNÍK B- 4

Autor: Richard Braun

Určen pro:

- žáky 2. a 3. třídy a pro nižší třídy zvláštních škol (první test)
- žáky od 4. třídy po maturitní ročníky (druhý test)

Použití:

- staví proti sobě kladné a záporné body z preferencí ve třídě a zároveň sonduje spokojenost žáka se svou třídou
- vyhodnocuje se kvalitativně i kvantitativně, což umožňuje srovnání tříd v jedné škole diagnostika třídních kolektivů
- získáme celkový obraz atmosféry vztahů ve třídě (jak se žáci ve třídě cítí, jestli mají či nemají kamarády, jestli je někdo odstrčený...)

Administrace dotazníku:

- zadává se hromadně (dotazník + tužka)
- žáci odpovídají jmenovitě, např. koho mají ze spolužáků nejraději, kdo jim není sympatický, kdo je spolehlivý, protivný, jestli jsou ve třídě spokojeni, jestli je někomu ubližováno, atd.

Vyhodnocení: neuvádíme, k tomuto testu je potřeba být speciálně vyškolen.

DOTAZNÍK CES - forma A

Jméno žáka/žákyně:

Třída:

Učitel/ka:

Škola:

Obec:

Dnešní datum:

Nevyplňujte, dokud nedostanete pokyn!

1. Žáci z naší třídy vkládají do školní práce poměrně dost úsilí, energie. ano - ne
2. Žáci se v naší třídě navzájem dobře znají, vědí o sobě dost věcí. ano - ne
3. Tento učitel (tato učitelka) s námi málokdy diskutuje o věcech, v nichž bychom potřebovali poradit, pomoci. ano - ne
4. V naší třídě věnují žáci více času debatováním o mimoškolních věcech, než debatám o učivu a učení. ano - ne
5. Naše třída je velmi dobře organizovaná. ano - ne
6. Naší třídě byla jasně řečena pravidla, která se mají dodržovat během hodiny (při zkoušení, při písémkách...) ano - ne
7. Žáci v naší třídě při vyučování rádi sní, přemýšlejí o úplně jiných věcech. ano - ne
8. Žáci z naší třídy nemají moc chuti se zajímat o ty druhé. ano - ne
9. Tento učitel (tato učitelka) se nás snaží poznat hlouběji, než statní vyučující. ano - ne
10. Žáci z naší třídy se snaží, aby za nimi byl po hodině vidět kus práce. ano - ne
11. V naší třídě jsou žáci téměř stále potichu. ano - ne
12. V naší třídě se příliš často mění pravidla hry a pak nevíme, co se může a nemůže. ano - ne
13. Žáci naší třídy se obvykle nemohou dočkat konce hodiny; to, co se učí, je moc nezajímá. ano - ne
14. V naší třídě se žáci mezi sebou dost kamarádí. ano - ne
15. Tento učitel (tato učitelka) se k nám chová víc kamarádsky než autoritativně. ano - ne
16. V naší třídě se žáci při vyučování příliš nenamáhají. ano - ne
17. V naší třídě se žáci při vyučování mohou dokonce najíst. ano - ne
18. Učitel (učitelka) nám vysvětlil(a), co se stane, když porušíme „pravidla hry“. ano - ne
19. Většina třídy dává při vyučování pozor. ano - ne
20. Tento učitel (tato učitelka) dokáže žákům, kteří mají nějaké problémy, skutečně pomoci. ano - ne
21. Naše třída je spíš zábavným prostředím, než místem, kde se člověk něčemu naučí. ano - ne
22. Naše třída je při vyučování velmi často hlučná. ano - ne
23. tento učitel (tato učitelka) nám jasně řekl(a), za jakých podmínek s ním (ní) budeme dobře vycházet. ano - ne

Dotazník CES – forma P

Jméno žáka/žákyně:

Třída:

Učitel/ka:

Škola:

Obec:

Dnešní datum:

Nevyplňujte, dokud nedostanete pokyn!

1. Přál(a) bych si, aby žáci z naší třídy vkládali do školní práce víc úsilí. ano-ne
2. Bylo by dobré, kdyby se žáci v naší třídě navzájem dobře znali, věděli o sobě dost věcí. ano-ne
3. Myslím, že by tento učitel(ka) měl(a) s námi více diskutovat o věcech, v nichž bychom potřebovali poradit, pomoci. ano-ne
4. Chtěl(a) bych, aby žáci naší třídy věnovali více času debatování o mimoškolních věcech, než debatám o učení. ano-ne
5. Přál(a) bych si, aby naše třída byla lépe organizovaná, než je teď. ano-ne
6. Bylo by dobré, kdyby naší třídě byly mnohem jasněji řečená pravidla, která se mají dodržovat během hodiny (při zkoušení, při písemkách, atd.). ano-ne
7. Myslím, že by se žáci naší třídy měli při vyučování víc zasnít, přemýšlet o úplně jiných věcech. ano-ne
8. Chtěl(a) bych, aby se žáci naší třídy mnohem méně zajímali o ty druhé; ať se každý radši stará o sebe. ano-ne
9. Bylo by dobré, kdyby tento učitel (tato učitelka) se nás snažil(a) poznat hlouběji, víc než to dělají ti ostatní. ano-ne
10. Přál(a) bych si, aby se žáci naší třídy v hodině víc snažili; aby za nimi po hodině bylo vidět víc práce. ano-ne
11. Chtěl(a) bych, aby žáci naší třídy byli víc potichu. ano-ne
12. Přál(a) bych si, aby v naší třídě byla ustálená pravidla hry; teď člověk neví, co se může a co se nemůže dělat. ano-ne
13. Myslím, že by se žáci naší třídy měli víc zajímat o to, co se v hodině učí. Zatím se hlavně těší na konec hodiny. ano-ne
14. Byl(a) bych rád(a), kdyby žáci naší třídy mezi sebou více kamarádili. ano-ne
15. Bylo by dobré, kdyby se tento učitel (tato učitelka) k nám choval(a) víc kamarádsky a ne tak autoritativně. ano-ne
16. Myslím, že by se žáci naší třídy měli při hodině méně namáhat, méně se dřít. ano-ne
17. Myslím, že by žáci naší třídy mohli při vyučování i trochu víc flinkat. ano-ne
18. Přál(a) bych si, aby nám tento učitel (tato učitelka) jasněji vysvětlil(a), co se stane, když porušíme „pravidla hry“, když nedodržíme to, co se požaduje. ano-ne
19. Chtěl(a) bych, aby naše třída dávala při vyučování větší pozor, než teď. ano-ne
20. Přál(a) bych si, aby tento učitel (tato učitelka) dokázal(a) víc pomáhat žákům, kteří mají nějaké problémy. ano-ne
21. Myslím, že by třída měla být víc místem zábavy; v naší třídě se nic zábavného neděje, každý se jenom pořád učí. ano-ne
22. Chtěl(a) bych, aby naše třída byla při vyučování méně hlučná, než je teď. ano-ne
23. Bylo by dobré, kdyby nám tento učitel(ka) jasněji řekl(a), za jakých podmínek s ním (ní) budeme dobře vycházet. ano-ne

Dotazník B- 4 „Jaká je naše třída?“

(2. a 3. třída)

Na naší třídě se mi líbí :

.....

.....

.....

.....

Nejvíce se kamarádím s:

.....protože.....

.....protože.....

.....protože.....

Vůbec se nekomarádím s:

.....protože.....

.....protože.....

.....protože.....

Chtěl bych se ve třídě kamarádít s:

.....protože.....

.....protože.....

.....protože.....

Kdyby mi kouzelník mohl splnit jedno libovolné přání týkající se naší třídy, tak bych si nejvíce ze všeho přál:

.....

.....

.....

.....

Dotazník B-4 „Jaká je naše třída?“
třída)

(od 4. třídy)

Jméno:

Třída:

1. Kterého ze spolužáků (nebo spolužaček) máš nejraději?

Můžeš zvolit až tři z nich:

1. ....

2. ....

3. ....

2. Který ze spolužáků (či spolužaček) Ti není sympatický?

Opět mohou být tři:

1. ....

2. ....

3. ....

3. K uvedeným vlastnostem uveď jméno jednoho spolužáka. Který je:

spolehlivý: .....

protivný: .....

zábavný: .....

nespolehlivý: .....

se všemi kamarád: .....

osamocený .....

4. Odpověz na tyto otázky:

Ve třídě jsem spokojen ano-ne

Jsme spíš hádavá třída ano-ne

Do školy se obvykle těším ano-ne

Máme spolužáka, který nám ubližuje ano-ne

Některému spolužákovi je ubližováno ano-ne

DOTAZNÍK B- 3 “Naše třída”

Autor: Richard Braun

Určen pro:

- žáky od 4. třídy po maturitní ročníky
- pro vyšší třídy zvláštních škol

Použití:

- podobná konstrukce jako dotazník B4. Jedna z mála dostupných metod pro takto komplexní analýzu třídního kolektivu.
- žáci odpovídají na dotazy např: kdo patří ve třídě mezi jejich přátele, koho by si za kamarády nevybrali, dále hodnotí své postavení ve třídě, jak se ve třídě cítí, jestli jsou v centru dění či spíše na okraji.
- hodnotí, kdo je spravedlivý, spolehlivý, zábavný a naopak.
- odpovídají Ano nebo Ne na otázky, jestli je ve třídě někdo, komu ostatní ubližují, jestli se do školy těší apod.
- na škále 1 – 7 hodnotí míru pocitů ve třídě, a to pocity bezpečí, přátelství, atmosféru spolupráce, pocity důvěry a tolerance.

Administrace dotazníku: hromadně (dotazník + tužka)

Vyhodnocení: neuvádíme, vyhodnocuje pouze vyškolený pracovník.

DOTAZNÍK D-1

Autor: N. Martincová, R. Braun, P. Doležal

Komu je určen: - vhodný pro žáky od II. stupně základních škol

Použití:

- poskytuje komplexní obraz o třídním kolektivu, vztazích mezi jednotlivci
- diagnostikuje sociopatologické jevy ve třídě, dokáže zmapovat počínající fáze šikany

Administrace dotazníku:

- hromadně (dotazník + tužka) doba trvání asi 1 hodinu
- žáci se vyjadřují směrem k ostatním, kdo z nich se kamarádí a naopak, koho by chtěli mít za kamaráda, koho by zvolili za kapitána na lodi (kormidelníka, technika...), a pro které jeho vlastnosti
- výsledkem je 32 indexů (tabulek) žáků, se kterými je možné připravit dobrou intervenci ve třídě

Vyhodnocení dotazníku: neuvádíme - náročné (nejen časově), potřeba zaškolení.

DOTAZNÍK B – 3 „NAŠE TŘÍDA“

Třída: .....

Jméno: .....

1. Mezi mé přátele v naší třídě patří:

.....
.....
.....

2. Jako přítele (přítelkyni) bych si nevybral:

.....
.....
.....

3. Sám sebe hodnotím:

- a) jsem vždy v centru dění ve třídě
- b) občas se účastním a jsem o akcích ve třídě informován
- c) párkrát jsem se akcí ve třídě účastnil, ale nebývám informován
- d) zdá se, že o mou účast třída příliš nestojí
- e) o dění ve třídě nejvím zájem

4. Odpověz na následující otázky ano-ne:

Ve třídě je nejméně jeden žák, který je nešťastný	ano-ne
Ve třídě je někdo, komu ostatní občas ubližují	ano-ne
Stává se, že se do školy těším	ano-ne
Většinou se najde někdo, kdo mi pomůže s problémy	ano-ne
Společné problémy řešíme většinou v klidu	ano-ne

5. Zakroužkuj číslici, která vyjadřuje míru tvých pocitů ve třídě:

pocit bezpečí	1	2	3	4	5	6	7	pocit ohrožení
pocit přátelství	1	2	3	4	5	6	7	pocit nepřátelství
atmosféra spolupráce	1	2	3	4	5	6	7	atmosféra lhostejnosti
pocit důvěry	1	2	3	4	5	6	7	pocit nedůvěry
tolerance	1	2	3	4	5	6	7	netolerance

6. Najdi jednoho spolužáka, který je:

Spravedlivý:	Protivný:
Spolehlivý:	Nespravedlivý:
Zábavný:	Nevděčný:
Vždy v centru dění:	Osamocený:

DOTAZNÍK D-1

Příjmení: .....

Pohlaví: .....

Všechny úlohy řeš co nejodpovědněji a přemýšlej o nich. Pokud tě v některé úloze nenapadne odpověď, můžeš ji nechat nevyplněnou. Snaž se však, aby nevyplněných částí bylo co nejméně.

1. Napiš dvojice příjmení těch spolužáků (dívek i chlapců), o nichž se domníváš, že jsou dobrými přáteli. Sebe neuvažuj. Můžeš napsat jedno příjmení do více dvojic.

..... a ..... jsou přátelé

..... a ..... jsou přátelé

..... a ..... jsou přátelé

2) Napiš dvojice příjmení těch spolužáků (dívek i chlapců), o nichž se domníváš, že se nemají moc rádi. Sebe neuvažuj. Můžeš napsat jedno příjmení do více dvojic.

..... a ..... nejsou přátelé

..... a ..... nejsou přátelé

..... a ..... nejsou přátelé

3) Napiš příjmení spolužáka (chlapce), kterého bys měl(a) rád(a) za kamaráda. ....

4) Napiš příjmení spolužačky (dívkou), kterou bys měl(a) rád(a) za kamarádku. ....

5) Mezi tvé přátele ve třídě patří (uvažuj dívky i chlapce, ne však sebe): 1. ....

2. ....

3. ....

6) Jako přítele by sis nevybral(a) (uvažuj dívky i chlapce, ne však sebe): 1. ....

2. ....

3. ....

7) Myslíš, že bys dokázal(a) odhadnout, který žák je ve třídě nešťastný? Pokud ano, napiš jeho příjmení.

.....

8) Představ si, že jsi pasažérem na lodi a máš možnost si vybrat posádku. Napiš k jednotlivým funkcím příjmení svých spolužáků (dívek i chlapců), kteří by byli podle tebe na uvedené funkce vhodní. Sebe neuvažuj a každé příjmení napiš jen jednou.

Potom ke každému zapsanému spolužákovi napiš do příslušného řádku tabulky číslice od 1 do 5, podle toho, jak které vlastnosti ne něm hodnotíš. (1 – výborné, 2 – velmi dobré, 3 – dobré, 4 – dostatečné, 5 – špatné). Vyplň všechna pole těch řádků, do nichž jsi zapsal příjmení.

		povaha	dovednosti	inteligence	vzhled
Kapitán	.....				
Zástupce kapitána	.....				
Kormidelník	.....				
Ochranka	.....				
Technik	.....				
Plavčík	.....				

Napiš příjmení spolužáka, kterého bys do lodi nevzal a vyplň tabulku.

		povaha	dovednosti	inteligence	vzhled
.....					

9) Na jakou pozici bys zařadil sám sebe, kdybys nebyl pasažérem, a jak by ses ohodnotil v tabulce?

a) kapitán

b) zástupce kapitána

c) kormidelník

d) ochranka

e) technik

f) plavčík

	povaha	dovednosti	inteligence	vzhled

10) Na jakou pozici si myslíš, že by tě zařadila třída, a jak by tě hodnotila v tabulce?

a) kapitán

b) zástupce kapitána

c) kormidelník

d) ochranka

e) technik

f) plavčík

	povaha	dovednosti	inteligence	vzhled

SO-RA-D

Autor: Hrabal

Určen pro: děti od 12ti let

Použití: nástroj pro diagnostiku vztahů a interakcí v malých sociálních skupinách, včetně diagnostiky některých sociálně-psychologických charakteristik jednotlivých členů těchto skupin

Administrace dotazníku: - hromadně (papír + tužka)
- žáci se vyjadřují ke svým spolužákům, jakou mají pozici, vliv...

Vyhodnocení výsledků: výsledky je nutno zanást do PC, je to časově velmi náročné, musí provést vyškolený pracovník.

Výsledky:

- zjistíme pozici jedince ve skupině s hledem na zvolená kritéria vzájemného hodnocení
- pozitivní, negativní volby (jednostranné, oboustranné) mezi jednotlivými členy skupiny s ohledem na zvolená kritéria vzájemného hodnocení
- skupinové charakteristiky, např. výskyt a počet podskupin, soudržnost skupiny apod.

Informace:

- o třídních charakteristikách, zejména celkové soudržnosti třídní skupiny, stavu emocionální atmosféry, zjištění, zda je třída rozdělena na nějaké podskupiny a jaké jsou mezi těmito podskupinami interakce a vztahy, o struktuře třídní skupiny, které děti jsou ve třídě populární a které naopak odmítané
- o té části osobnosti žáka, která se projevuje ve vztazích mezi lidmi, a to zejm. o vlivu žáka na spolužáky, jeho oblíbenosti u spolužáků a jeho celkové pozici ve třídě, o důvodech oblíbenosti či neoblíbenosti žáka, o vztahu žáka k ostatním spolužákům a o jeho ovlivnitelnosti ostatními spolužáky

BARVY ŽIVOTA – www.barvyzivota.cz - speciální program na PC, mapuje klima třídy. Placená služba – jak snímání, tak konzultant na interpretaci výsledků

JAK NA TO

(ukázky cílených aktivit pro žáky)

Na následujících stránkách najdete aktivity, které nám pomohou objasnit dětem jak by měla správně fungovat komunikace mezi lidmi.

KOMUNIKACE - PRAVIDLA

90 min

Klíčové pojmy: komunikace, verbální komunikace, pravidla komunikace

Cíle: Žáci se seznámí s pojmy a pravidly komunikace a verbální komunikace a vypracují vlastní seznam pravidel. Aktivita, která nám může pomoci nastavit pravidla.

Pomůcky: tabule s předepsanou doplňovačkou, archy papíru, psací potřeby, kartičky s čísly v krabičce

Úvodní motivace: předem si na tabuli připravte doplňovačku (vytvořte ji adekvátně věku dětí. Tajenkou je slovo KOMUNIKACE). Na začátku hodiny dětem řekněte, že dnešní téma je zatím tajné a zjistí ho tím, že společně vyplní doplňovačku.

„Dnes si budeme povídat o jedné dovednosti, která nás provází po celý život. Neobejdou se bez ní děti ani dospělí. O jakou dovednost se jedná, to je zatím tajné. Zjistíte ji z tajenky doplňovačky, kterou vidíte na tabuli. Ke

každému řádku vám přečtu začátek věty a vy ji doplníte o poslední slovo. Slovo musí mít stejný počet písmen jako je v řádku políček. Kdo si bude myslet, že slovo zná, řekne ho nahlas. Kdo ho první řekne správně, půjde ho zapsat na tabuli.“

Aktivity:

1. Nechte děti vyluštit tajenku a přečtete ji nahlas.

„Z tajenky nám vyšlo slovo komunikace. Ví někdo, co to slovo znamená?“

2. Poté co děti vyčerpají svoje nápady, shrňte:

„Komunikace je cizí výraz pro to, když spolu dva nebo víc lidí mluví a naslouchají si. To znamená, že si vyměňují informace, myšlenky, pocity, názory, vědomosti. Když se s kýmkoli, kdekoliv a o čemkoliv bavíte, třeba ve škole, na hřišti nebo v obchodě, když telefonujete, píšete si sms, když si povídáte s rodiči nebo s paní učitelkou, když si posíláte dopisy, tak komunikujete. Takové komunikaci se říká „verbální komunikace“, kdy verbální je cizí výraz pro slovní. Takže verbální komunikace je vyjadřování pomocí slov, slovní dorozumívání. Komunikovat ale můžeme i neverbálně, tím jak se tváříme, jak se postavíme, v jaké poloze máme ruce nebo hlavu.“ (15 - 20 min)

Variace: - menším dětem můžete do doplňovačky vepsat pomocná písmena.

- starší děti můžete nechat luštit samostatně ve dvojicích

- napište na tabuli „komunikace“ a použijte techniku brainstormingu (myšlenkové bouře).

„Na tabuli máme napsáno komunikace. Říkejte nahlas všechna slova, která vás k tomuto výrazu napadnou a o kterých si myslíte, že s ním jakkoliv souvisí. Nebojte se vyslovit opravdu všechna slova (kromě neslušných výrazů), která vás napadnou, protože tady neexistují špatné odpovědi. Platí pravidlo, že se neobvyklým výrazům nikdo nesměje a nikdo nikoho nekritizuje, protože smyslem je zapsat co nejvíc nápadů. Já budu slova zapisovat na tabuli.“

Po ukončení brainstormingu se ujistěte, že děti všem výrazům rozumějí a pak jim na základě zapsaných slov vysvětlíte, že komunikace není jen pouhé mluvení a poslouchání:

„Když se na všechna slova na tabuli podíváte, vidíte, kolik různých slov vás napadlo a všechna nějak se slovem komunikace souvisí. Komunikace není jen to, že mluvíme, ale patří k ní i to, že pozorně nasloucháme a snažíme se druhého pochopit. Přitom dodržujeme nějaká pravidla - když spolu mluvíme, díváme se na sebe, neskáčeme si do řeči a necháváme se navzájem domluvit. Jsme trpěliví a nedokončujeme věty za druhé. Neodbíháme od toho, o čem mluvíme. Když nám něco není jasné, tak se ptáme a tím také projevujeme svůj zájem. A samozřejmě nelžeme, jsme upřímní, slušní a ohleduplní. Při komunikaci se také vždycky nějak tváříme a chováme - třeba přikývneme hlavou na znamení souhlasu, zdůrazníme svoje slova pohybem ruky nebo se usmějeme.“

(15 - 20 min)

3. Rozdělíme děti na skupiny např. pomoci kartiček s čísly - v krabici máte připravena čísla na kartičkách podle toho, kolik skupin chcete vytvořit (například chcete-li vytvořit čtyři skupiny po čtyřech, připravte si šestnáct kartiček, které budou označeny čísly 1 - 4 po čtyřech od každé hodnoty).

4. po rozdělení na skupiny, žákům oznamte, že každá skupina má za úkol sepsat vlastní návrh nejdůležitějších pravidel pro komunikaci.

5. až budou všechny skupiny hotové, nechejte každou skupinu pravidla přečíst.

Reflexe:

Jaká pravidla máte ve skupinách stejná?

Která má jen některá skupina?

Rozumíte všem pravidlům?

Která pravidla jsou podle vás nejdůležitější a proč?

Má někdo nějaké zkušenosti s některým z pravidel?

Kdo o sobě ví, že má s některým pravidlem potíže?

Znáte ve třídě někoho, kdo je v některém pravidle dobrý?

Co je pro vás při komunikaci obtížné? Snadné?

Co jste se nového dověděli?

atd.

Pomozte dětem s formulací a zapište společný seznam pravidel na větší papír, který si vyvěsíte ve třídě. Dbejte na to, aby byla zastoupena všechna důležitá pravidla komunikace, případně chybějící pravidlo doplňte a vysvětlete, proč je důležité.

(40–45 min)

Shrnutí: „Komunikovat s ostatními budeme celý náš život. Nelze se tomu vyhnout. Pokud budeme při komunikaci dodržovat určitá pravidla, hodně nám společně dorozumívání a vzájemnou spolupráci usnadní. Když se budeme vyjadřovat pro druhé jasně, slušně a srozumitelně a budeme je pozorně a se zájmem poslouchat, budeme umět předcházet zbytečným nedorozuměním, budeme se navzájem lépe chápat a naše vztahy budou upřímné a pohodové. Budeme snadněji navazovat kontakty, na ostatní zapůsobíme dobrým dojmem a oni nás pak rádi vyslechnou a budou nám vycházet vstříc. Zkuste si v dalších dnech pravidla dodržovat ve škole, doma i venku a uvidíte, že vaše komunikační dovednosti se zlepší.

Dnes si všichni zasloužíte pochvalu, protože aktivity byly náročné na přemýšlení a správně komunikovat není jednoduché.“

VERBÁLNÍ KOMUNIKACE - SEBEPREZENTACE

90 min

Klíčové pojmy: verbální komunikace, prezentace, sebeprezentace

Cíl: žáci si v hraných rolích procvičí slovní pohotovost a prezentaci před ostatními, vyzkouší si sebeprezentaci vytvořením vlastní vizitky

Pomůcky: papíry, pastelky

Úvodní motivace: „Dnes si na začátku uspořádáme interview a ve druhé části budeme vyrábět vizitky. „Víte, co znamená slovo interview?“

Nechejte děti odpovídat a pak pokračujte: „Interview je slovo z angličtiny a znamená rozhovor. Interview často poskytují slavné osobnosti novinářům, kteří se pomocí otázek snaží o slavné osobnosti zjistit něco zajímavého, co si pak můžeme přečíst třeba v novinách nebo se na takové interview podíváme v televizi.“

Aktivity

I. Interview

1. „Teď se rozdělíme do dvojic. Jeden bude představovat smyšlenou slavnou osobnost z jakékoli oblasti. Vymyslí si jméno a obor, ve kterém je slavný, např. fyzik, sportovec, zpěvák, cokoliv. Druhý bude novinář – reportér, který nejdříve zjistí vaše jméno a povolání a pak bude klást otázky, kterými se bude snažit dovědět se co nejvíce zajímavých informací. Bude se snažit všechny odpovědi zapamatovat.“

Nechejte děti po pěti minutách vystřídat.

2. Reportéři slovně ostatním krátce představí „svou“ slavnou osobnost.

Reflexe:

Která role byla jednodušší?

Bylo těžké vymýšlet otázky?

Bylo obtížné pohotově odpovídat?

Dělalo vám potíže představit „slavnou“ osobnost ostatním?

Dokázali jste si zapamatovat většinu informací, které jste získali?

Která osobnost se vám nejvíce líbila?

Kdo ji dokázal nejlíp představit?

atd.

(35 min)

II. Vizitky

1. Rozdejte dětem papíry a výtvarné pomůcky.

„Teď jsme si vyzkoušeli představit se jako někdo cizí a teď to zkusíme sami za sebe. Představíme se druhým a uděláme to pomocí vizitky, kterou si každý z vás nakreslí. Pokuste se jakoukoliv výtvarnou či grafickou formou vyjádřit to, co pro sebe považujete za typické, co vystihuje vaši povahu nebo vaše zájmy, co máte rádi a co se vám na vás líbí, co byste rádi o sobě řekli ostatním. Můžete použít slova, symboly, obrázky a všelijak je zkombinovat, jak sami budete chtít.“

2. Po ukončení práce ukazujte vizitky po jedné a žáci se nejdříve pokusí uhádnout, co chtěl majitel svojí vizitkou říct. Potom autor sám vysvětlí, co o sobě chtěl sdělit.

Variace - pokud máte dostatek místa, rozmístěte děti co nejdál od sebe tak, aby neviděly, co kreslí jiní. Hotové vizitky pak shromáždíme a zamícháme, aby nikdo neznal autora jiné než vlastní. Vizitky po jedné ukazujte a pokuste se hádat, komu vizitka patří a podle čeho to jde poznat. Až poté se přihlásí autor a ostatním vysvětlí, co chtěl vyjádřit.

Reflexe:

Bylo snadné přenést sebe samého na vizitku?

Co bylo obtížné?

Bylo těžké uvědomit si svoje kladné stránky a přednosti?

Co vás překvapilo na jiných vizitkách?

Jak bylo snadné uhádnout, co vizitka představuje?

Co byste ještě chtěli ke svým vizitkám říct?

Čí vizitky jsou nejuvstíznější?

(45 min)

Variace - místo vizitky kreslíme osobní erb

Závěrečná chvílka pro zklidnění:

Nechejte děti rozdělít do dvojic tak, jak chtějí. Jeden sedí (případně leží na břiše), druhý mu bubnuje prsty po celých zádech.

„Zlehka poklepáváme spolužáka po celých zádech, nejdříve jen trochu, jako když si hraje a skotačí malé medvídko....pak se k němu přidá máma medvědice, takže chvílemi poklepáváme trochu víc a pomaleji....a ještě se k nám přidá táta medvěd, takže poklepáváme ještě o malinko víc, na některých místech rychleji a vícrát, jinde zas pomaleji a silněji, protože teď jsou naše prsty jako celá medvědí rodinka, nevynecháme žádné místo na zádech...jenže medvědi jsou po chvíli hrou unavení a postupně odcházejí a ukládají se ke spánku, takže zpomalujeme až všichni medvědi spí...“

Po pěti minutách nechejte děti ve dvojici vystřídat. Zdůrazněte, že poklepávání má být lehké a příjemné. Ten, kdo leží, si řekne, pokud by mu to bylo nepříjemné nebo by poklepávání bylo příliš silné.

(10 min)

Variace - poklepávání po zádech měníme podle intenzity deště

Shrnutí: *„Dnes jsme si zahráli a vyzkoušeli si role slavných osobností a reportérů. Procvičili jsme naši fantazii i slovní pohotovost a předvedli jsme si, jak se slavné osobnosti prezentují na veřejnosti. Kdoví, třeba se někdo z vás takovou osobností někdy stane. Pomocí ztvárnění své vizitky jsme se pokusili ve zkratce uvést předvést a představit. Zamysleli jsme se nad tím, co nás samotné nejvíc vystihuje, co je pro nás typické, čeho si na sobě ceníme, co je pro nás důležité a co bychom chtěli, aby se o nás jiní dověděli. Mohli jsme si uvědomit nejen svoje přednosti, ale také přednosti svých spolužáků, jak se vidí oni a co je důležité pro ně. Když si člověk uvědomí kladné stránky svoje i druhých, podpoří svoje zdravé sebevědomí, uvědomí si, že všichni mají svou cenu a jeho vztahy jsou pak upřímnější a otevřenější.“*

IV. NEJSME NA TO SAMI

SPOLUPRÁCE ŠKOLY A RODINY

Jak už jsme zmínili v úvodu, do klimatu ve třídě mohou zasahovat i rodiče. Je dobré se snažit budovat komunikaci založenou na důvěře rodičů ke škole tak, aby byly vztahy mezi školou a rodiči co nejlepší – dá se předpokládat, že se pak budou kladně promítat i do klimatu třídy.

K tomu, aby to bylo nám pomohou:

- informační letáky
- besedy s odborníky
- spolupráce se všemi rodiči - sdružení rodičů
- v oblasti šikany je třeba rodiče požádat o spolupráci, ukázat jim, že chceme šikanu řešit a zabývat se jí, a pak informujeme rodiče o tom, co děláme. Škola by měla v tomhle smyslu plnit úlohu osvětovou, koordinační a poradenskou

SPOLUPRÁCE ŠKOLY S JINÝMI INSTITUCEMI

Ne všechny problémy týkající se vztahů a šikany může škola vyřešit sama. Někdy je užitečné a potřebné se obrátit na jiné instituce, které nám pomohou:

- Střediska výchovné péče
- Pedagogicko psychologické poradny
- Kurátoři pro mládež
- Policie české republiky
- Prev-centra – nabízí aktivity v oblasti prevence šikany
- Komunitní programy pro rizikovou mládež
- Občanská sdružení, nadace

S kým ještě můžeme spolupracovat:

- Linky důvěry
- Bílý kruh bezpečí
- 5P – Program Velký bratr – velká sestra
- Diagnostický ústav
- Psychiatrické léčebny

V. ZÁVĚR:

DOPORUČENÍ PRO PRÁCI SE SKUPINOU

Závěrem bychom chtěli zdůraznit obecná pravidla pro práci se skupinou:

Zasahujte do činnosti dětí pouze v případech, kdy je to nezbytně nutné. Nechejte děti pracovat samostatně a pozorujte (případné postřehy si můžete zapisovat).

Na psychosociálních aktivitách hraje velmi důležitou roli reflexe, proto ji věnujte patřičnou pozornost a dostatek času. Z reflexe se mnohdy vyvine velmi zajímavá a přínosná debata. Slouží také k tomu, aby se učitel dověděl, jak kdo z dětí reagoval, co cítil, atd. a také poskytuje učiteli možnost hodnocení aktivity.

Vždy se snažte o to, aby děti neodcházely v nepohodě nebo s pocitem „nedokončenosti“ a toho, že něco neumí. To znamená vždy uzavírat aktivitu souhrnem, pochvalou a poděkováním za spolupráci.

V závěru věnujte pozornost každému jednotlivci, dejte prostor každému, kdo to (dle vašeho uvážení) potřebuje nebo kdo si to řekne.

Nejdůležitější je pocit bezpečí a jistoty.

Komentujte, ale nehodnoťte negativně, podporujte, oceňujte. Povzbuzujte děti k otevřenosti a upřímnosti.

Velmi přínosným je zapojení učitele do aktivity.

Tato publikace je financována Evropským sociálním fondem
a státním rozpočtem České republiky

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ